Isabela Nedelcu

OBSERVAȚII ASUPRA CONJUNCȚIILOR CAUZALE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

1. INVENTAR ŞI FORME

În secolul al XIX-lea, inventarul conjuncțiilor cauzale este aproape comun cu cel din limba actuală[1]. Membrii clasei sunt: *că, căci, cum, deoarece, de vreme ce, din cauză că, din moment ce, din pricină că, fiindcă, întrucât, odată ce, pentru că.* Rar, se mai înregistrează şi elementele cauzale arhaice *pentru căci*[2]*, căci că, precum*.

Se constată în această perioadă că procesul de gramaticalizare nu este încă încheiat în cazul unora dintre termenii clasei. Astfel, conjuncția *fiindcă* se mai întâlneşte încă în varianta grafică ce separă elementele alcătuitoare, dovadă că cei care o foloseau conştientizau componența ei. Câteva exemple din opera lui V. Alecsandri, în care între cele două elemente apare conjuncția *însă,* arată că îmbinarea nu este general gramaticalizată[3]:

(1) ***Fiind*** *însă* ***că*** *după legile naturii, defectele obşteşti nu sar în ochi aşa de tare ca acele particulare, de aceea şi nenorociții ce sunt supuşi la băutura silită a burcutului nu se mai ocupă de ridicolul ce se tipăreşte pe fața lor* (V. Alecsandri, *Muntele de foc. Proză – Borsec*).

(2) ***Fiind*** *însă* ***că*** *țelul meu, viind la Balta-Albă, nu era de a petrece noaptea în conversație sufletească cu stelele, îmi făcui drum cu bățul printre claia de câini* […] (V. Alecsandri, *Muntele de foc. Proză – Balta-Albă*).

Grafia conjuncției *fiindcă* (atunci când nu intervine alt termen între componentele ei) şi a altor conjuncții compuse precum *deoarece, întrucât* este indicată în gramaticile consultate din secolul al XIX-lea fie în varianta sudată, fie în cea nesudată[4]. Neavând acces la textele autentice din epocă, e greu de precizat dacă oscilațiile de grafie ale acestor conjuncții reprezintă realmente un semn al

[1] Pentru analiza tuturor tipurilor semantice de conjuncții în secolul al XIX-lea vezi Nedelcu (2008), ms.

[2] În schimb, varianta locuțională *pentru căci că* (atestată anterior, de exemplu, la Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. *O samă de cuvinte: Atunce având cale Grigorie-vodă cuvintelor sale, au spus viziriului cum au sfătuit pre Husain-paşe să iasă din şanțu cu oastea împăratului,* ***pentru căci că*** *oastea împăratului este deprinsă a da războiu nepriietinilor la largu, iar nu la strâmtoare.*) nu se mai întâlneşte în textele din secolul al XIX-lea.

[3] În textele lui V. Alecsandri mult mai frecvent apare totuşi forma *fiindcă.*

[4] Forma nesudată a conjuncției *fiindcă* apare, de exemplu, în gramatica lui Timotei Cipariu (p. 34) şi la I. Heliade Rădulescu (p. 114), iar forma sudată în gramatica lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai (p. 183).

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)

faptului că procesul de gramaticalizare se află într-un stadiu intermediar sau dacă reprezintă pur şi simplu convenţii grafice negeneralizate.

Nici gruparea *din moment ce* nu este încă fixată şi specializată pentru exprimarea raportului cauzal. Aceasta se întâlneşte fie cu sensul cauzal, fie cu sensul originar temporal, în ultima situaţie gruparea fiind liberă, dovadă că substantivul pe care îl conţine poate fi articulat:

(3) […] *călugărul va putea mai târziu să-şi spuie:* ***din moment ce*** *am însemnat bătălia, de ce nu aş însemna înseşi condiţiile luptei?* (N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*)

(4) […] *pentru că* ***din momentul ce****-şi pierdeau funcţiunile deveneau nişte caraghioşi* (M. Eminescu, *Opere*, XII, apud Zafiu (2008)).

2. ANALIZA SEMANTICĂ ŞI SINTACTICĂ A CONJUNCŢIILOR CAUZALE[5]

2.1. Aspecte semantice

Ca şi în limba actuală, o parte dintre conjuncţiile la care ne referim sunt conjuncţii circumstanţiale *specializate* pentru a marca raportul dintre cauză şi efect, în sens larg[6]:

(5) *Nu m-am plâns că nu-mi scrii,* ***căci*** *am fost sigur că de nu vorbeşti este* ***căci*** *nu poţi vorbi* (C. A. Rosetti, *Corespondenţă*).

(6) *Această condiţie primindu-se, Mihai-Vodă spuse lui Sigismund că nu va putea a primi rugăciunea ce îi face ca să vie însuşi într-ajutor,* ***din pricină că*** *însuşi e ameninţat de turci din partea Dunării* […] (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*).

Unele componente ale clasei introduc şi alte tipuri de circumstanţiale, reprezentând, în mod obişnuit, utilizările primare ale conjuncţiilor respective.

În secolul al XIX-lea, locuţiuni ce conţin un termen temporal (substantiv, adverb) ajung să marcheze un raport cauzal. Este cazul locuţiunilor *odată ce, de vreme ce*:

(7) *Şi aceasta este grădină împărătească, iar cu deosibite înfrumuseţări, pe care toate le tac,* ***de vreme ce*** *am scris pe cele de la Şenbrun* (D. Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*).

Locuţiunea *în vreme ce,* în schimb, păstrează sensul temporal originar:

(8) *Şi de voi voi să fac descriere pentru toate bunele orânduieli ale oraşului Braşov, cum pentru preoţii bisericilor, cum sunt împodobiţi cu toate cele cuviincioase unui preot; cum orânduiala şcoalelor* […] *şi mulţime alte bune chibzuiri şi urmări, mi-ar fi trebuit vreme şi hârtie mai vârtos* ***în vreme ce*** *am să cuvintez pentru multe oraşe* (D. Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*).

Sensul cauzal al acesteia este mai puţin evident într-un exemplu precum[7]:

[5] Pentru analiza discursivă a conjuncţiilor cauzale vezi Zafiu (2008), ms.

[6] Pentru comparaţia cu limba actuală vezi şi GALR, I (2005: 644).

[7] Avram (1960: 81) arată că la Dinicu Golescu se găseşte locuţiunea *în vreme ce* cu valoare cauzală. Sensul grupării din exemplele găsite de noi la acest autor este mai degrabă temporal.

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)

(9) *Scumpătatea acestui minunat lucru, lesne poate a să socoti,* ***în vreme ce*** *asemenea lucru este lucrat pe tabacheri* […] (D. Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*).

Conjuncția nespecializată *cum* introduce mai frecvent circumstanțiale temporale ((10)) şi, mai rar, în a doua parte a secolului, circumstanțiale cauzale ((11)):

(10) ***Cum*** *mă zări pe dată el se încredință singur, de bună voie, în mâinile mele* (B. P. Hasdeu, *Pagini alese – Ursita*).
(11) […] ***cum*** *e dumneaei solidă, îi trebuie o porție mult mai zdravănă!* (I. L. Caragiale, *La Hanul lui Mânjoală* (*Momente*) *– Groaznica sinucidere din Strada Fidelității*).

Conjuncția *întrucât,* specializată în limba actuală pentru a indica raportul cauzal, întâlnită rar în secolul al XIX-lea, cunoaşte pe lângă valoarea cauzală ((12)) şi alte valori ((13)–(14)):

(12) *Am zis până aci multe, ba chiar prea multe, despre litere şi poezie, despre sculptură şi muzică; am zis şi câteva despre gravură,* ***întrucât*** *acestea toate se ating de arta cinegetică* […] (Al. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos*).
(13) *Această frumoasă lege,* ***întrucât*** *ştiu, se născu şi se înrădăcină numai la români* […] (B. P. Hasdeu, *Pagini alese – Ursita*).
(14) *Căci,* ***întru cât*** *mă ajută puterile mele, voi căuta să duc la bun capăt dorința Facultății de Litere* (N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*).

2.2. Aspecte sintactice

2.2.1. *Topica propozițiilor introduse prin conjuncțiile cauzale*

Topica propozițiilor introduse de conjuncțiile cauzale respectă în general tiparul regăsibil şi în limba actuală. Se disting de conjuncțiile sinonime conjuncțiile *cum* şi *precum* prin faptul că apar numai în subordonate antepuse regentei; vezi exemplul (11) de mai sus şi următorul:

(15) ***Păcum*** *eşti d-ta liberal, răspunse băcanul râzând şi mai tare, mă mir că ai băut aici şi drojdia întâia* (I. L. Caragiale, *Opere,* apud Avram (1960)).

În schimb, conjuncția *căci* apare numai la începutul unei propoziții aflate în postpunere față de regentă (vezi *infra*).

2.2.2. *Conjuncția* **căci** *în raport cu ceilalți membri ai clasei*

În raport cu limba actuală, un comportament aparte prezintă conjuncția *căci.* Pornind de la sinteza prezentată de Piot (1988), care cuprinde criteriile după care se separă conjuncțiile coordonatoare de cele subordonatoare, indicăm în continuare faptele din limba actuală şi din secolul al XIX-lea care privesc conjuncția *căci* în comparație cu ceilalți termeni ai clasei.

• Spre deosebire de *pentru că* şi *fiindcă,* conjuncția *căci* introducând propoziția cauzală nu se combină în mod obişnuit cu o conjuncție coordonatoare[8]:

[8] Conjuncțiile sinonime *deoarece* şi *întrucât* acceptă asocierea cu conjuncția coordonatoare *şi,* dar mai rar decât *pentru că* şi *fiindcă: El este puternic legat de sistemul UNIX, deoarece a fost*

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)

(16) *A refuzat invitaţia pentru că era obosit* ***şi pentru că*** *nu-i făcea plăcere compania.*
(17) ??*A refuzat invitaţia căci era obosit* ***şi căci*** *nu-i făcea plăcere compania.*

Această particularitate apropie conjuncţia *căci* de conjuncţiile coordonatoare, care, la rândul lor, nu admit asocierea cu o altă conjuncţie coordonatoare (exceptând gruparea pleonastică *dar însă*).

În secolul al XIX-lea în schimb, conjuncţia *căci,* ca şi *pentru că, fiindcă,* acceptă (mai uşor) asocierea cu o conjuncţie coordonatoare, fapt prin care se detaşează de conjuncţiile coordonatoare:

(18) *Mi-a părut bine de dojeana ce-mi faci, fiindcă este dreaptă* ***şi pentru că*** *eu am răspuns mai înainte de a o primi* (C. A. Rosetti, *Corespondenţă*).
(19) *Ascultă, Mărioară! îţi voi vorbi cu demnitate şi cu respect, şi nu pentru că meriţi,* ***dar pentru că*** *nu mi se cuvine mie a vorbi niciodată... a vorbi cu nişte astfel...* (D. Bolintineanu, *Manoil*).
(20) *Sumeţia voastră merită o pedeapsă, dar fiindcă mă-nsor mâne cu Sânziana, vă iert;* ***şi fiindcă*** *o să-mi fiţi necesari pentru ospăţul cununiei, vă scutesc de căratul poloboacelor pe astăzi* (V. Alecsandri, *Comedii – Sânziana şi Pepelea*).
(21) *El propuse încă de a se cruţa viaţa celor ce vor voi a fugi dintr-o tabără într-alta,* ***sau căci*** *nădăjduia că un mare număr din soldaţii lui Andrei vor trece la dânsul, precum se şi întâmplă, sau că voia a da ardelenilor un semn de bunăvoinţa lui către dânşii* (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*).
(22) *Pe lângă turci, vreo câţiva ovrei fură măcelăriţi. Aceasta nu izvorî dintr-o netoleranţă,* ***dar căci*** *ovreii, atunci în mare favor pe lângă turci şi sultan, împreună cu turcii prăda ţara şi făcea stricăciuni* (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*).
(23) *Orcum va fi, mi-e scumpă cetatea ce-a domnit, / O iubesc căci e tristă* ***şi căci*** *a suferit* (G. Alexandrescu, *Poezii. Proză – Trecutul. La Mănăstirea Dealului*).
(24) *Iar lăcuitorii neaoşi rumâni – făr' de nicio deosibire şi în vorbă, şi în port; atâta numai, căci să socotesc cu ai noştri, care sunt în cea mai bună stare,* ***şi căci****, după călărimea Ungariii, cea mai bună şi credincioasă oaste românііі, şi mai vârtos oştirile călăreşti, ce sunt îmbrăcate în haine husăreşti, cu cai supt ei de 1.000 lei şi mai mult* (D. Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*).

● În limba actuală, *căci* se deosebeşte de conjuncţiile *fiindcă, pentru că* şi se apropie de conjuncţiile coordonatoare, prin faptul că propoziţia pe care o introduce nu se combină (de obicei) cu semiadverbul *numai:*

(25) *A insistat* ***numai pentru că*** *era grăbit.*
(26) ??*A insistat* ***numai căci*** *era grăbit.*

În secolul al XIX-lea, *căci* se combină cu semiadverbul *numai,* la fel ca echivalentele ei *fiindcă* şi *pentru că* şi spre deosebire de conjuncţiile coordonatoare:

(27) *Şi unii de loc nu ştiu nici cartea românească, şi* ***numai căci*** *suntem fii din nobleţe, domnii fiindcă au trebuinţă de părinţii noştri, după o boierie sau doao, ne fac boieri ai Divanului, urcându-ne la cea dintâi treaptă* (D. Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*).

dezvoltat pe acest sistem ***şi deoarece*** *UNIX-ul software-ul sunt scrise în C* (internet); *Întrucât Proiectul Legii Cultelor este unul comun Alianţei* ***şi întrucât*** *anumite paragrafe sunt văzut menite a-i restrânge exprimarea, Congresul a decis în unanimitate adoptarea unei rezoluţii* (internet). Pe internet se întâlnesc totuşi foarte rar şi construcţii în care după conjuncţia *şi* se află o propoziţie introdusă prin *căci.* Despre coordonarea propoziţiilor cauzale vezi şi Avram (1957: 157–158).

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)

● Conjuncția *căci* se deosebeşte de alte conjuncții cauzale şi prin faptul că nu poate introduce o propoziție aflată în antepunere față de regentă:

(28) ***Pentru că*** *eram grăbit, am uitat să mă prezint.*
(29) ****Căci*** *eram grăbit, am uitat să mă prezint.*

Numai în condițiile utilizării transfrastice (şi când între *căci* şi celelalte componente ale propoziției cauzale se găsesc alte cuvinte), această conjuncție poate să apară la începutul enunțului:

(30) *O minte care azi aprobă ceea ce-a dezaprobat ieri, care dezaprobă ce-a aprobat; o minte care vedem că se hrăneşte secol cu secol din paradoxuri...*
– Cum din paradoxuri?
– Da! ***Căci*** *spune-i numai unui om ieşit din coaja naturii cum că soarele stă şi pământul se-nvârteşte... el va găsi-o irațional, paradox, contra minții sănătoase...* (M. Eminescu, *Geniu pustiu. Proză literară* – [*Archaeus*])
(31) *Să nu aşteptați pentru aceasta multe porunci să vă viie, nici mumbaşir, precum sunteți obicinuiți.* ***Căci*** *trebuința aceasta fiind grabnică, când să va face cusur şi nu să vor proftasi cu grabă cărbuni – mai vârtos că meşterii herari s-au şi trimis – răspundere grea şi învinovățire mare rămâne asupră-vă* (*Documente referitoare la economia Țării Româneşti,* vol. I).

Reiese din particularitățile sintactice ale conjuncției *căci* că aceasta are, în secolul al XIX-lea, un comportament mai apropiat de cel al conjuncțiilor subordonatoare decât de al celor coordonatoare. În interiorul clasei, *căci* se detaşează prin unele aspecte de conjuncțiile tipice pentru exprimarea raportului cauzal *pentru că* şi *fiindcă.*

Făcând o comparație cu situația din franceză, putem spune că distincției *car – parce que* îi corespunde în româna actuală distincția *căci – pentru că/fiindcă.* Piot (1988) arată că, în franceză, conjuncția *car* presupune o analiză separată, aceasta răspunzând testelor ce califică conjuncțiile drept coordonatoare.

3. CONCLUZII

Compararea conjuncțiilor cauzale din secolul al XIX-lea cu cele din secolul următor arată că, în mare parte, atât inventarul, cât şi analiza semantică şi sintactică sunt asemănătoare. Se distinge conjuncția *căci,* care în limba veche are un comportament mai apropiat de cel al conjuncțiilor subordonatoare decât de al celor coordonatoare.

CORPUS

Alecsandri, V., *Muntele de foc. Proză,* Chişinău, Litera, 1998.
Alecsandri, V., *Comedii,* Bucureşti, Editura Minerva, 1984.
Alexandrescu, G., *Poezii. Proză,* Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1985.
Bălcescu, N., *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul,* Chişinău, Litera, „Biblioteca şcolarului", 1998.
Bolintineanu, D., *Manoil • Elena,* Bucureşti, Editura Minerva, 1988.
Caragiale, I. L., *La Hanul lui Mânjoală* (*Momente*), Chişinău, Litera, 1997.
Documente referitoare la economia Țării Româneşti, 1800–1850, culese de I. Cojocaru, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1958.

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)

Eminescu, M., *Geniu pustiu. Proză literară,* Chişinău, Litera, 1997.
Golescu, D., *Însemnare a călătoriii mele,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1971.
Hasdeu, B. P., *Pagini alese,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1968.
Iorga, N., *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică,* Chişinău, Litera, 1997.
Neculce, I., *Letopiseţul Ţării Moldovei*. *O samă de cuvinte,* Chişinău, Litera, 1997.
Odobescu, Al., *Pseudo-cynegeticos,* Chişinău, Litera, „Biblioteca şcolarului", 1998.
Rosetti, C. A., *Corespondență,* ediție îngrijită, prefață, note şi comentarii de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Minerva, 1980.

BIBLIOGRAFIE

Avram 1957 = Mioara Avram, *Observații asupra coordonării,* în *Studii de gramatică,* vol. al II-lea (redactori responsabili Al. Graur, Jacques Byck), Bucureşti, Editura Academiei, p. 151–159.
Avram 1960 = Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română,* Bucureşti, Editura Academiei.
Cipariu 1877 = Timotei Cipariu, *Gramateca limbei romane.* Partea II. *Sintetica,* Bucureşti, 1877.
GALR 2005 = *Gramatica limbii române* (coordonator Valeria Guțu Romalo), vol. I (*Cuvântul*), cap. *Conjuncția,* Bucureşti, Editura Academiei Române.
Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare,* Bucureşti, Editura Academiei.
Heliade Rădulescu 1828 = Ion Heliade Rădulescu, *Gramatica românească,* 1828, Bucureşti, Editura Eminescu, 1980.
Micu, Şincai 1780 = Samuil Micu, Gheorghe Şincai, *Elementa linguae daco-romane sive valachicae,* ediție de Mircea Zdrenghea, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1980.
Nedelcu 2008 = Isabela Nedelcu, *Conjuncția,* în *Tratatul de istorie a limbii române,* vol. III (după 1780), coord. Gheorghe Chivu, ms.
Piot 1988 = Mireille Piot, *Coordination – subordination. Une définition générale*, în „Langue française", 77, p. 5–18.
Zafiu 2008 = Rodica Zafiu, *Circumstanțialul de cauză*, în *Tratatul de istorie a limbii române*, vol. III (după 1780), coord. Gheorghe Chivu, ms.

SOME OBSERVATIONS ON THE CAUSATIVE CONNECTORS IN THE 19TH CENTURY

(Abstract)

The author analyzes the causative connectors present in texts from the 19th century from a formal point of view as well as from semantic and syntactic aspects. The analysis shows that in the 19th century, in the case of certain members of the class, the process of grammaticalization was not finished. From a semantic point of view, some lexemes were specialized for introducing causative clauses, some others introduced other types of adverbials (usually, representing the basic uses of the respective connectors). The conjunction *căci* ('because') is granted a special attention; from a syntactic point of view, in the 19th century, this connector is closer to the class of subordinating connectors, whereas in the 20th century it behaves more like coordinating connectors.

Cuvinte-cheie: conjuncție cauzativă, conjuncție circumstanțială, conjuncție coordonatoare, conjuncție subordonatoare, gramaticalizare.

Keywords: causal conjunction, adverbial conjunction, coordinating conjunction, subordinating conjunction, grammaticalization.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan − Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
Facultatea de Litere, Bucureşti
Str. Edgar Quinet nr. 7−9

BDD-A603 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:52:47 UTC)